

svjesno donose preliminarne odluke već u ovoj etapi. Stoga nalazi moraju biti formulirani s velikom pažnjom i biti oslonjeni na osnovu koja se može provjeriti. Inače može se krenuti krivim pravcem, ili se može odbaciti neko dobro rješenje. Često se pokazalo da su takozvana »materijalna ograničenja« unaprijed doneseni stavovi, prenijeti iz nekog prijašnjeg slučaja, tretiranog u posvema drukčijem kontekstu. Nakon temeljitih ispitivanja loše orijentirani razvoji moraju biti jasno identificirani i, prije svega, akcija se mora poduzeti da se zadovolje specifični zahtjevi muzeoloških aktivnosti (koje su često potpuno nepoznate i to ne samo nestručnjacima). Na taj način programiranje je nezamjetno uvučeno u sferu sinteze, gdje se razmišlja o nacrtu do kraja. Također je i ovdje nužno kretati se isprva naprijed u neužurbanim etapama i ocrtati najveći mogući okvir, koji će ostaviti prostora za alternative, dok će istodobno poticati nove plodne sugestije. Zahtijeva se, međutim, najveći oprez, jer programer može podleći iskušenju da generalizira svoja vlastita uvjerenja, ili da čak preuzme unaprijed pripravljene modele. U tom slučaju on predusreće odluku, koja je isključivo pravo grupe za planiranje, da je donosi kao jedno tijelo. Moguće je postaviti neki program tako precizno da se on razvija u »latentni projekat«, koji postaje obavezan za sve planere. Budući da to nije programe-rova zadaća, on mora iznijeti zahtjeve, tekstove i dijagrame na takav način da više opisuje cilj nego sredstva da se do njega dođe. To se može ilustrirati slijedećim primjerom. Racionalno konstruiran dijagram funkcija može zahtijevati da najveći mogući broj područja bude tako aranžiran da vodi računa o izravnoj interkomunikaciji, ali također uzima u obzir varijacije u shemi odnosa. Jedino rješenje u praksi je odlučiti se za fleksibilan, neutralan, slobodno planiran projekat, čiji neizražajan arhitektonski stil nema pretenzija da bude u skladu s karakterom kolekcije. Kad se previše zahtijeva, rad na programiranju može imati efekat sputavanja slobode donosilaca odluke. U vezi s ovim mora se spomenuti razlika između intelektualno-verbalne solucije i vizuelno-prostorne. Kada je jedna ideja izrađena u specijalnim terminima, stvara se daljna dimenzija i nagovještavaju se drugi pristupi problemu. Povrh toga psihološki i emotivni faktor automatski stupa u djelovanje, što može imati za posljedicu odlučnu promjenu naglasaka. Slijedi nekoliko primjera s takvim posljedicama: (a) inspiracija se može

crpiti iz potencijalne mogućnosti gradilišta i općeg položaja tla; (b) osnovnim jedinicama se može nadodati i granice područja mogu biti proširene u prostore s više sadržaja; (c) prostorne kvalitete projekta mogu biti modificirane; (d) ograničenost konvencionalnih pravila može se nadvladati novim tehničkim rješenjima itd. Zbog toga programiranje treba uvijek što ranije povezati s prijedlozima za korištenje raspoloživih prostora, što mora, naravno, ostati elastično. U vezi s ovim vrijedno je zapaziti da apstraktno formuliranje većini ljudi ili ne predočava sliku uopće, ili predočava dojam koji se nehotice poistovjećuje s »nečim već negdje viđenim«. Stalan izvor iznenađenja jeste pronalaziti kako se različito interpretira isti koncept, kada dolazi do toga da se predstavi u konkretnoj formi. Često se stoga događa da se sudionici slažu u općenitostima, a ne u posebnim slučajevima. Vrlina arhitekture jest u tome da ona konačno nalazi rješenje problema, ne procesom traženja najboljeg, niti postavljanjem jednog rješenja uz drugo, nego ponajprije »kreativnim skokom« imaginacije. Odluka da se odabere jedan između više alternativnih nacrtu, jeste poduzimanje jednog hrabrog koraka, koji može biti kritiziran: bitno je da istaknuti specijalist ili neovisna i povezana grupa budu spremni preuzeti takav rizik. Očito je poželjno da gradnja muzeja bude arhitektonsko djelo vrijedno samo po sebi, a to nedvojbeno objašnjava tendencija naglašavanja jedne fokusne točke, kao što je slučaj s Guggenheimovim muzejom u New Yorku i Nacionalnom galerijom u Zapadnom Berlinu. Programiranje mora, unatoč tome, položiti dostatno jasne osnovne uvjete da osigura elementarne uvjete muzeološkog rada kako ne bi bili žrtvovani stilističkim efektima kroz jednostranost nacrtu. Programeri moraju stoga biti ovlašteni da imaju funkciju reguliranja, da nadgledaju rad na pripremanju plana i svraćaju pozornost na bilo kakve sumnje koje kolektivno iskaže grupa za planiranje. Svestrani programer je stoga pozvan da izglati teškoće u komuniciranju među specijalistima, koji rade u raznim disciplinama i upotrebljavaju raznu terminologiju. Specijalan trening mu je nužan da se osposobi transponirati različite vrste znanja iz jedne discipline u drugu. Kako se programer prvenstveno zanima za verbalne formulacije, on mora posebnu pozornost posvetiti njihovom pretvaranju u vizuelne termine. Potencijalne mogućnosti prostora i oblika kao sredstava

izraza ne mogu se adekvatno saopćiti riječima i brojkama. U namjeri da bude sposoban da uspostavi kriterije, programer se mora držati »muzejske filozofije« koju svi sudionici moraju zajednički izraziti i dijeliti. Na taj način su stvoreni uvjeti slični onima koji su prevladavali u prošlosti kada je prvobitno stanje jedinstva još uvijek postojalo između naručioca i graditelja, koji je prešutno djelovao i kao programer. Konačno, ali ne najmanje važno, ljudske osobine moraju pomoći grupi da postane tako homogenom da razvije identitet koji se može usporediti s ličnošću pojedinca, koji je provodio njenu funkciju u prijašnjim vremenima, i može čak doseći višu razinu efikasnosti.

»Programming«, Museum, vol. XXXI, no. 2, 1979, str. 92—95.

Preveo s engleskog: *prof. O. Tartaglia*

Neue Museumskunde, Berlin, v. 24, n. 2, 1981, str. 1—148, ilustr.

Mira Heim

Muzejski dokumentacioni centar, Zagreb

Državni muzeji u Berlinu (Staatliche Museen zu Berlin) slavili su tijekom 1980. godine svoju 150-godišnjicu opstanka. Članak posvećen proslavi tog događaja pod naslovom »Bogatstvo kulture čovječanstva vlasništvo je cijelog naroda« govori je ministra kulture H. J. Hoffmanna. U uvodnoj riječi osvrnuo se na ogromno bogatstvo Državnih muzeja, smješteno u 14 svjetski poznatih odjeljenja, u kojima se nalaze neprocjenjena svjedočanstva prohujalih kultura mnogih naroda. Zatim daje duži osvrt na sam historijat nastanka i razvoja muzeja i naročito se osvrće na period od posljednjih 35 godina unutar socijalističkog društva. Članak E. A. Krüger-a odnosi se, na temelju dosadašnjeg iskustva, na stvaranje jednog razrađenog programa, cilja, sadržaja i strukture postave tehničkih muzeja u DDR-u. Tehnički muzeji razvijali su se decentralizirano i sada se osjeća potreba da se izdiferenciraju u svojim specifičnostima tako da prikazom znanstveno-tehničkog razvoja mogu odigrati svoju pravu ulogu u društvu. Slijedi članak o historijatu »Brodograđevnog muzeja« u Rostocku (Schiffbaumuseum Rostock) od M. Heyne-a, osnovanog 1970. go-

dine, a koji na 1500 m² površine prikazuje razvoj brodova kroz historiju na istočnonjemačkoj obali, stavljajući u prvi plan brod kao tehnički spomenik kulture.

W. Ennenbach u svom članku osvrće se na jedan stari zapis »Dröle de Pensée von Leibniz 1675« u kojem Gottfried Wilhelm Leibniz, već u početku razvoja ekonomske strukture kapitalističkog društva, iznosi svoje zamisli o prostornom uređenju, izvođenju i uskladištenju tehničkih objekata. Leibniz, već u drugoj polovici 17. stoljeća, dovodi teoriju i praksu muzeja i zbirki u diferencijaciju prema demonstraciji objekata i izlaganju, između registriranja i sakupljanja, između razlike muzeja, arhive i sličnih organizacija u razvoju. Danas se uviđa da se neki njegovi projekti o muzeju i izložbenoj postavi provlače kroz stoljeća sve do danas.

Ostali članci donose novosti o otvaranju geološkog muzeja u Kreis Zittau (Dresden), te o novim metodama konzervacije drveta.

Neue museumskunde, Berlin, v. 24, n. 3, 1981, str. 149-220, ilustr.

Mira Heim

*Muzejski dokumentacioni centar,
Zagreb*

Ovaj broj posvećen je ICOMOS — ICOM-ovom restauratorskom kolokviju održanom u Berlinu 1980. godine pod motom »Održavanje i prezentacija umjetničkih djela u životu društva — razvoj konzerviranja i restauriranja spomenika kulture van i u muzejima« (Erhaltung und Erschliessung des Kunstwerkes im gesellschaftlichen Leben — Entwicklung der Konservierung und Restaurierung in der Denkmalpflege und in den Museen). Na kolokviju je prisustvovalo oko 200 stručnjaka koji su razmjenili, u nekoliko radnih grupa, svoje iskustvo o raznim vidovima zaštite spomenika.

I. Timm iznosi svoja zapažanja s izložbe »Restauriranje umjetničkih djela u DDR-u«. To je prva izložba restauriranih djela u DDR-u koja obuhvaća štafelajno i zidno slikarstvo, plastiku, arhitekturu, staklo, tekstil, grafiku, knjige te namještaj. Pri postavi vodilo se računa o svim preporukama izlaganja materijala, klimatizaciji, osvjetljenju i drugim problemima zaštite.

L. Dieter u svom članku govori o bogatom iskustvu u nastojanju zaštite umjetničkih djela i njihovom uključivanju u život društva. Iskustva u oblasti restauriranja, o istraživanju novih metoda zaštite kao i o praktičnim radovima, naročito u oblasti likovne umjetnosti u SSSR-u, iznosi I. Petrović Gorin. H. Magirus posvećuje svoj članak ponovnoj izgradnji Drezdanske državne opere kao jednom od zadataka službe zaštite spomenika kulture. U drugom svjetskom ratu teško oštećena Državna opera u Dresdenu trebala bi do 1984. godine da poprimi svoj izgled iz razdoblja gradnje 1871—1878. po zamisli tadanjeg projektanta Gottfrieda Sempere.

Slijedi članak o problemima konzerviranja i restauriranja skulptura od drveta, kamena i mramora. Prilog iz Švedske P. Tangeberga odnosi se na restauriranje gotskih izrezbarenih ol-tara, a V. Vinter u svojem članku iznosi teoretska pitanja zaštite pokretnih spomenika kulture. Zatim dolazi prilog o zaštiti kulturnog naslijeđa u Mocambiquit-u, obrazovanju restauratorskog kadra u DDR-u i drugom. Svi prilozi popraćeni su bogatim slikovnim materijalom.

Neue museumskunde, Berlin, v. 24, n. 4, 1981, str. 221-292, ilustr.

Mira Heim

*Muzejski dokumentacioni centar,
Zagreb*

Manfred Schober u svojem prikazu izložbe u Etnografskom muzeju pri Državnim muzejima u Berlinu, koja je otvorena pod naslovom »Gradski proletarijat — život jedne klase«, iznosi da se prvi put u DDR-u pristupa postavljanju jedne velike izložbe s razradom ove problematike. Unutar različitih mogućnosti u muzeološkom prikazu životnog puta ove klase središnji akcent dan je na način stanovanja, i to kako prikaza interijera stana tako i prikaza gradskih četvrti u kojima živi proletarijat. Izložba obuhvaća razdoblje od 1880. do prvog svjetskog rata. Njom je dana tek djelomična mogućnost uočavanja bijede proletarijata. Ekspozicija nije ni zamišljena kao prikaz razvojnog procesa jedne klase već samo kao djelomični uvid u početni stadij razvitka imperijalizma u Njemačkoj.

U svome članku Gerhard Thiele osvrće se na postojanje spomenika na-

stalih u razdoblju posljednjih trideset godina u DDR-u, a koje bi trebalo sistematizirati i zaštititi. Ti spomenici, na koje se često višestruko ukazivalo, pripadaju u spomeničku svojinu DDR-a isto kao i ostali, pa prema tome s njima treba isto tako i postupati. Njihova naročitost leži u tome što se u njihovom nastajanju, u jednom novom društvenom uređenju, odražava politički aspekt jače nego na spomenicima kulture prijašnjih epoha. Problem — kako spomenike sadašnjosti sačuvati nepromjenjene, postavlja se kao zadatak kako za muzealce tako i za konzervatore.

H. Schoder iznosi problem muzeja smještenih u objekte koji su ujedno i spomenici kulture. Pri uređenju i zaštiti vanjskog izgleda spomenika i interijera, te samog muzejskog postava, neminovan je zajednički rad muzealaca i konzervatora. Korištenje spomenika kulture kao zgrade za smještaj muzeja u biti je jedno optimalno rješenje za uključivanje spomenika u aktivni kulturno-politički život. Međutim, u tim sjedinjenjima često se postavlja problem rješenja unutrašnje adaptacije, koja ne smije ići na štetu spomenika, ali time su zato teže mogućnosti postavljanja različitih muzejskih ekspozicija u ne uvijek prilagođeni ambijent. Taj problem naročito dolazi do izražaja pri korištenju crkava u profane svrhe, te je vrlo često uz muzealce i konzervatore potrebna i pomoć arhitekata.

Od ostalih priloga ističe se izvještaj J. Ave-a, o muzejsko-pedagoškoj službi Nacionalnog muzeja u Mađarskoj, te nekoliko zapisa o konzervaciji i restauraciji oštećenih mramornih skulptura, kamene plastike, mikroke-mijskoj analizi boja i drugom.

International Index on Training in Conservation of Cultural property = Repertoire international des institutions donnant une formation pour la conservation des biens culturels.

Compiled by Cynthia Rockwell with coll., Roma, ICCROM, 1982. str. 141

Ljerka Kanižaj

*Muzejski dokumentacioni centar,
Zagreb*

ICCROM, internacionalni centar za studij zaštite i restauracije kulturnih